

O. MARIAN KANIOR OSB (Kraków–Tyniec)

STUDIA TEOLOGICZNE W SZKOLE GŁÓWNEJ KRAKOWSKIEJ W LATACH 1795—1809

TŁO POLITYCZNE

Zanim Szkoła Główna Koronna mogła sobie przyswoić w pełni zasady i dzieło reform Kołłątajowskich, nastąpiła katastrofa trzeciego rozbioru naszego kraju. Jeszcze podczas powstania kościuszkowskiego, bo 15 czerwca 1794 r., Kraków został zajęty przez wojska pruskie, które okupowały miasto do grudnia następnego roku. Wojska austriackie wkroczyły do Krakowa dopiero 5 stycznia 1796 r. i Kraków stał się stolicą Galicji Zachodniej. Od samego początku władze austriackie dążyły do zgermanizowania zabranych terenów. W tym celu nasyłano urzędników Niemców i Czechów, którzy siali nienawiść między ziemiaństwem a ludnością i gnębili społeczeństwo podatkami. Wolnymi od podatków byli natomiast koloniści niemieccy. W analizowanym okresie spośród trzech zaborów najcięższe warunki panowały na terenie Galicji¹

W tej sytuacji Wszechnica Jagiellońska — nazywana teraz po utracie niepodległości Szkołą Główną Krakowską — została zahamowana w swoim rozwoju, a nawet stanęła wobec groźby całkowitej likwidacji. Obawy te miały swe źródło w niechętnym stosunku władz austriackich do uniwersytetów, jako instytucji podejrzewanych o tendencje wywrotowe oraz o wrogie nastawienie biurokracji austriackiej do wszystkiego, co polskie. Dlatego już 15 stycznia 1796 r. uniwersytet postanowił wysłać do Wiednia swoją delegację. Cesarz Franciszek II — jeszcze przed formalnym przejściem Galicji Zachodniej — zgodził się na przyjęcie 4 lutego, a następnie w marcu tegoż roku, delegatów uniwersytetu: J. Śniadeckiego, profesora Kolegium Fizycznego, i ks. J. Bogucickiego, profesora historii Kościoła. Obaj delegaci rozwinęli żywą działalność w rządzie wiedeńskim, dzięki czemu potrafili uzyskać kilka audiencji u Franciszka II i przekonać cesarza o celowości utrzymania uniwersytetu jako instytucji naukowej i dydaktycznej² Cesarz zapewnił delegatów o zachowaniu dotychczasowego stanu uniwersytetu do ogólnej reformy szkół wyższych w monarchii austriackiej³

¹ Por. K. Wojciechowski, *Uniwersytet Jagielloński i jego dzieje*, Lwów 1900, s. 73.

² Por. H. Barycz, *Alma Mater Jagellonica*, Kraków 1958, s. 248 nn.; M. Chamaćówna, *Jan Śniadecki*, Kraków 1963, s. 32.

³ Por. T. Mencil, *Galicja Zachodnia 1795—1809. Studium z dziejów ziem polskich zaboru austriackiego po III rozbiorze*. Lublin 1976, s. 409.

STOPNIOWE ZMIANY ORGANIZACJI STUDIÓW TEOLOGICZNYCH

Początkowo Szkoła Główna Krakowska usiłowała zachować dotychczasową organizację i prowadzić normalną działalność, co było możliwe wobec wyczekującej postawy zaborcy⁴. Jednakże pod wpływem groźby germanizacji już w 1797 r. zrezygnowało z katedr kilku wybitnych profesorów (A. Popławski, J. Bogucicki, Fr. Kolendowicz). Atmosfera na uczelni stawała się coraz cięższa. Rząd wiedeński wywierał coraz większy nacisk i ograniczał samodzielność. Do 1800 r. stosunki Szkoły Głównej Krakowskiej układały się znośnie. Szkoła Główna poprzestała na małym, zadowolona, że może pracować według niezmiennych systemów i w tym samym składzie oraz pod rządami polskiego rektora. Był nim po Fr. Kolendowiczu przez następnych kilka lat kanonista Stanisław Minocki. Prezesami kolegów pozostali nadal profesorem z czasów Kołłątaja⁵. W pierwszych latach następnego stulecia pod wpływem wprowadzenia dalszych zmian w Szkole Głównej Krakowskiej zrezygnowała następna grupa profesorów: J. Śniadecki i Fr. Scheidt w 1802 r., a w 1805 r. J. Czech, J. Przybylski i F. Radwański. Dwaj ostatni przeszli na emeryturę. Na opuszczone katedry władze austriackie sprowadzały niemieckich profesorów-substytutów, na których lojalność mogły liczyć⁶. Krótki okres pierwszej okupacji austriackiej sprawił, że w szkolnictwie Krakowa nie zostało śladu po reformie Komisji Edukacyjnej⁷.

W Szkole Teologicznej, wchodzącej w skład Kolegium Moralnego, obowiązywały zasady organizacyjne ustalone reformą Kołłątajowską w 1783 r. Szkoła obejmowała 4 katedry: historii Kościoła, Pisma Świętego, teologii dogmatycznej i teologii moralnej (por. tabelę 1). Zajęcia z prawa kościelnego prowadzono w Szkole Prawa. Dopiero w roku 1802/3 utworzono katedrę teologii pastoralnej, której pierwszym wykładowcą został ks. Andrzej Zeisl z tytułem profesora prowizorycznego. W dwa lata później doszła jeszcze katedra nauki religii. Do końca XVIII wieku tron kadry profesorskiej stanowili ludzie mianowani przez Komisję Edukacji Narodowej. Profesorowie prowadzili wykłady w oparciu o własne materiały trzy razy w tygodniu. Zajęcia odbywały się zarówno przed, jak i po południu, w ramach semestrów: zimowego i letniego. Każdy semestr kończył się sesją egzaminacyjną. Studenci wybierali sobie wykłady i zapisywali się u profesora. Jednakże do uzyskania dyplomu ukończenia studiów słuchacze byli zobowiązani brać udział we wszystkich zajęciach i zdać egzaminy.

⁴ Por. T. G l e m m a, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1795—1847*, Kraków 1948, s. 11.

⁵ I. D. S i e n i u c, *Szkoła Główna Krakowska w dobie Księstwa Warszawskiego*, „Rocznik Krakowski” 23:1954 z. 2 s. 49.

⁶ Por. T. M e n c e l, s. 409.

⁷ J. Śniadecki narzekał, że sama Rada Szkoły dała powód do wydania niektórych zarządzeń rządowych, gdyż nie odpowiedziała ówczesnemu trudnemu zadaniu; W. T o k a r z, *Ostatnie lata Hugona Kołłątaja 1794—1812*, t. 2, Kraków 1905, s. 116.

Zanim ruszyła z miejsca austriacka, biurokratyczna machina urzędnicza, Szkoła Główna Krakowska mogła korzystać jeszcze w ograniczonym zakresie z tolerowanej przez władze austriackie autonomii. Zaraz po rozbiorach uniwersytet posiadał jeszcze samorząd nad majątkiem. Ale już patent Franciszka II z 12 XI 1800 ustanowił dla Galicji Zachodniej osobną administrację funduszu edukacyjnego, tzw. *Allegemeiner Stiftungsfond*, a dekret gabinetowy z 16 VI 1802 r. poddał majątek uniwersytetu zarządowi tej komisji⁸ Jednocześnie ustanowiono nowe przepisy emerytalne dla profesorów. Dobra, którymi zarządzała ta instytucja, były już tylko resztkami dwumilionowego majątku Szkoły Głównej, zagrabionego w większej części przez zaborców. Reforma ta wpłynęła w znacznej mierze na dalsze pomniejszenie dóbr uniwersyteckich. Z tego funduszu wypłacano rocznie odpowiednie kwoty na cele szkolnictwa, w tym także na uniwersytet. Zresztą dobra przejęte przez tę instytucję stanowiły tylko resztówkę bogatego niegdyś uposażenia Akademii Krakowskiej, gdyż rozbiory sprawiły, że rozległe majątki uniwersyteckie znalazły się w trzech różnych zaborach, a nowy rząd nie postarał się o ich zwrot.

Wkrótce władze austriackie podjęły działanie zmierzające do zrównania z innymi uniwersytetami monarchii, a przede wszystkim do wspomnianej już germanizacji uczelni⁹ Zapowiedzią tych reform było zarządzenie cesarskie z 1796 r. nakazujące przekazanie inspektorom szkół funkcji scholastyka w kapitule krakowskiej. W roku następnym zniesiono zorganizowane przez Komisję Edukacji Narodowej (KEN) seminarium nauczycielskie. Rektorowi odebrano prawo sądownictwa.

Następną ważną ingerencją rządu austriackiego w życie i działalność Szkoły Głównej Krakowskiej była zmiana organizacji studiów teologicznych. Dekret zadworny Gubernium lwowskiego z 25 VI 1801 r. zniósł z dniem 1 października tego roku Seminarium Zamkowe i Seminarium Akademickie i przeniósł studentów obu instytucji do Seminarium Diecezjalnego na Stradomiu¹⁰ Władze Seminarium Akademickiego zwróciły się 23 VII — za pośrednictwem konsystorza krakowskiego — z odwołaniem odnośnie do dekretu rządowego. Konieczność zmiany tej decyzji uzasadniano tym, że alumni seminarium są zaliczani do studentów Szkoły Głównej Krakowskiej, a duża odległość seminarium od akademii utrudni uczestniczenie w wykładach¹¹ W odpowiedzi z dnia 26 IX tegoż roku Gubernium podtrzymało jednakże swoją decyzję, motywując ją następująco:

⁸ BJ rkps 5236; AUJ S I 18; por. Wł. C h o t k o w s k i, *Ks. prymasa Poniatowskiego spustoszenia hościelne w Krakowie. Przyczynek do dziejów uniwersytetu*, Rozprawy Akademii Umiejętności, t. 36, Kraków 1918, s. 92; W. K o n c z y ń s k a, *Zarys historii Biblioteki Jagiellońskiej*, Kraków 1923, s. 114.

⁹ Już dekret z 31 lipca 1801 r. zapowiadał wprowadzenie języka łacińskiego jako wykładowego; por. H. B a r y c z, s. 269.

¹⁰ AUJ S I 17, s. 16, D VII 26.

¹¹ AUJ S I 6.

1. Seminarium Diecezjalne na Stradomiu, dzięki rozległości budynków, ma dobre warunki do przyjęcia alumnów ze zniesionych seminariów, co bardzo poważnie zmniejszy wydatki związane z funkcjonowaniem tych instytucji.
2. Seminarium Akademickie ma niewielkie wpływy pieniężne, gdyż tylko 489 z reńskich.
3. Obaj prefekci zniesionego Seminarium Akademickiego są dostatecznie zaopatrzeni i nie potrzebują dodatkowego wynagrodzenia¹²

Dla przyspieszenia regulacji tych trzech seminariów oraz rozstrzygnięcia wszystkich spraw związanych z nową sytuacją uczelni Gubernium powołało w październiku 1801 r. pod kierunkiem radcy gubernialnego Bauma specjalną komisję, do której dołączono również rektora, profesorów dogmatyki i prawa kościelnego¹³ Początkowo podjęto decyzję, że alumni połączonych seminariów będą uczęszczać w przepisanych godzinach na zajęcia uniwersyteckie pod kierunkiem swego prefekta, ale to rozstrzygnięcie nigdy nie weszło w życie¹⁴

Nowe rozporządzenie Gubernium z 22 XI 1801 r. uregulowało organizację studium Seminarium Diecezjalnego na Stradomiu w następujący sposób:

1. Nauki teologiczne w seminarium od zaraz winny być zorganizowane jako kurs czteroletni na wzór Uniwersytetu Lwowskiego.
2. Również alumni winni być podzieleni na cztery klasy [roczniki], z jednoczesnym zmniejszeniem przedmiotów, których się jeszcze nie uczyli.
3. Wszystkie zajęcia będą się odbywać nie w Szkole Głównej, lecz w budynku seminarium, do którego mają dochodzić codziennie profesorowie z Akademii. Wykłady winny być prowadzone w języku łacińskim, za wyjątkiem teologii pastoralnej, wykładanej w języku polskim.
4. Profesorzy mają obowiązek prowadzenia wykładów po 5 godzin tygodniowo.
5. Wyznacza się profesorom 100 zł reńskich na fiakra i zapewnia się im renumerację z końcem roku za dodatkowe godziny.
6. Czternastu alumnów z Seminarium Zamkowego, którzy jeszcze nie ukończyli filozofii, winno być wysłanych na filozofię¹⁵

Wprowadzenie w życie zarządzeń, burzących zupełnie dotychczasowy porządek zajęć, spotkało się z dużą reakcją, a nawet opozycją, tak ze strony profesorów Szkoły Teologicznej, jak i władz seminaryjnych. Seminarium od samego początku nie wysyłało alumnów na zajęcia uniwersyteckie, o czym Szkoła Główna zawiadamiała 19 X 1801 r. Gubernium, prosząc jednocześnie o interwencję. Podobne zawiadomienie przekazano władzom rządowym 26 III

¹² AUJ S I 16.

¹³ AUJ S I 6.

¹⁴ AUJ S I 6, s. 26.

¹⁵ AUJ S I 6, s. 36; S I 16 s. 78—79; S I 305.

1802 r., z uzupełnieniem, że profesor teologii dogmatycznej na dzień 1 marca tegoż roku nie miał żadnego studenta, profesor teologii moralnej miał sześciu, a profesor Pisma św. pięciu słuchaczy¹⁶

Wydział Teologiczny, broniąc praw Akademii i przywilejów profesorskich przedkładał następujące argumenty:

1. Powiększenie ilości wykładów do pięciu tygodniowo popsuje status Akademii, zapewniony dekretem nadwornym. Dotychczasowe wynagrodzenie profesorskie nie obejmuje remuneracji za dodatkowe dwie godziny wykładowe.
2. Profesorowie publiczni podlegają samemu tylko Gubernium. Dając lekcje w Seminarium, podlegaliby także władzy seminaryjnej i od prefekta seminarium musieliby brać zaświadczenia o pilności w dawaniu lekcji.
3. Seminarium na Stradomiu ma swoich profesorów.
4. Profesorowie Akademii mają na swoich zajęciach nie tylko alumnów, ale także słuchaczy spoza seminarium, kapłanów i studentów sposobiących się do kapłaństwa, którzy oprócz lekcji teologicznych słuchają także innych wykładów na Akademii. Przez obowiązek uczęszczania na wykłady do seminarium, byliby narażeni na opuszczanie wykładów na Akademii.
5. Profesorzy, np. A. Cyankiewicz, Fr. Zglenicki, przy „małej słabości” mogą prowadzić zajęcia na Akademii, położonej w pobliżu ich zamieszkania. Jeżdżąc na Stradom, będą narażeni na przeziębienie.
6. Dla profesorów dojeżdżających przewidziany zwrot kosztów fiakra jest zbyt niski. Niekiedy fiakra jest trudno dostać.
7. Dom na Stradomiu ma być poddany remontowi. Jak można prowadzić zajęcia przy jednoczesnym remoncie domu?
8. Dla Akademii najdogodniejszą rzeczą będzie rozpoczęcie czteroletnich studiów teologicznych dopiero od września przyszłego roku, gdy 14 alumnów Seminarium Zamkowego ukończy swój kurs filozofii. W bieżącym roku natomiast niech alumni kończą swój kurs nauk pod kierunkiem dotychczasowych profesorów¹⁷

Władze rządowe realizowały swój plan i przez kolejne zarządzenia szczegółowo regulowały organizację tych studiów. Dekret Kancelarii Zadwornej z 21 X 1802 r. postanowił, że wykłady z prawa kościelnego mają się odbywać nie tylko w seminarium, ale również w Szkole Głównej i profesor otrzyma remunerację za dodatkowe wykłady. Natomiast dopóki nie nastąpi nowa decyzja (dekret Kancelarii Nadwornej z 24 XI 1802 r.) wykłady z teologii mają być prowadzone w seminarium według czteroletniego kursu o takim podziale:

Rok I — historia Kościoła i hermeneutyka Starego Testamentu,

Rok II — prawo kościelne publiczne i hermeneutyka Nowego Testamentu,

¹⁶ AUJ S I 17, s. 54, 194. W maju 1802 r. Szkoła Główna znów oznajmiła Gubernium, że wskutek nowych zarządzeń wielu alumnów porzuciło lekcje i „auditoria w większej połowie zmniejszyły się” (AUJ S I 6).

¹⁷ BJ rkps 1170 III; AUJ S I 17, s. 67—68.

Rok III — prawo kościelne prywatne i teologia dogmatyczna,

Rok IV — teologia moralna, pastoralna i katechetyka.

Czternastu alumnów, którzy nie ukończyli filozofii, winno uczęszczać na wykłady z filozofii do Szkoły Głównej i dodatkowo na język łaciński¹⁸

W październiku 1801 r. Gubernium wydało zarządzenie, że profesorowie, którzy opuścili wykłady z powodu choroby, winni je odrobić w godzinach „ekstraordynaryjnych”, albo postarać się o zastępstwo, przy czym zastępców muszą sami opłacać¹⁹ To zarządzenie jeszcze powtórzono w styczniu 1802 r.²⁰ Szkoła Główna prosiła o cofnięcie tego zarządzenia, „quia homo mortalis non sua culpa, sed humanae conditionis vitio aeger” Szczególnie profesorowie bronili się przed obowiązkiem opłacania zastępcy²¹ Gubernium jednak odpowiedziało, że „deklaruje, że opuszczone w krótkim przeciągu czasu z powodu choroby lub zatrudnienia profesora lekcje mają być w ekstraordynaryjnych godzinach nagradzane, w wypadku atoli dłuższej choroby ma to Akademia Gubernium relacjonować i projekt substytucji wyznaczyć za remunerację²² W tych warunkach zasłużeni profesorowie nie mogli pracować. Tymczasem przejście na emeryturę nie zwalniało ich od wykładów, aż do zapowiedzianej „regulacji”, chyba że stan zdrowia im nie pozwalał pracować. Takie perfidne zarządzenie o emeryturach miało na celu usunięcie większości polskich profesorów.

Dekret Kancelarii Nadwornej z 24 czerwca 1802 r. wprowadził nowy porządek organizacji zajęć w obu Kolegiach Szkoły Głównej Krakowskiej. Całość materiału każdego przedmiotu miała być wyłożona w przeciągu jednego roku szkolnego. Oficjalnie powiadomiono o tym zarządzeniu Akademię 25 września 1802 r.²³ W wykonaniu powyższego dekretu Gubernium wydało 9 listopada 1802 r. szczegółowe rozporządzenie dla Akademii, zmieniające gruntownie system nauczania i obowiązki profesorów. Rozporządzenie to wprowadzało z mocą natychmiastową wykładowy język łaciński, nakazywało posługiwanie się przepisnymi podręcznikami do każdego przedmiotu, wprowadziło obowiązek wykładów przez 5 dni w tygodniu i ustaliło porządek lekcji. Skrócono ferie wakacyjne, które odtąd miały trwać od 16 lipca do 31 sierpnia²⁴ Na posiedzeniu Szkoły Głównej 14 stycznia 1803 r. postanowiono bronić się przeciw temu zarządzeniu. Za najdotkliwsze uważano przepisy emerytalne dla profesorów. Starano się także utrzymać *status quo* w innych sprawach²⁵

¹⁸ AUJ S I 16.

¹⁹ AUJ S I 16, s. 81.

²⁰ AUJ S I 16, s. 135.

²¹ AUJ S I 19, s. 17.

²² AUJ S I 6, s. 126; S I 18, s. 20.

²³ AUJ S I 6, s. 142; por. M. P a t k a n i o w s k i, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy Kolltąta do końca XIX wieku*. Kraków 1964, s. 99.

²⁴ AUJ S I 297.

²⁵ AUJ S I 18, s. 87—89.

W odpowiedzi z 9 maja 1803 r. Gubernium na argumenty Akademii poleciło ściśle stosować się do rozporządzenia z 9 listopada 1802 r., a mianowicie:

1. Wszystkie zajęcia mają być prowadzone w języku łacińskim.
2. Wykłady winny być tak rozłożone, by cały materiał wykładowy, nawet kilkuletni, wyczerpano w przyszłym roku.
3. Od przyszłego roku profesorowie winni wyczerpać cały materiał wykładowy w ciągu roku akademickiego. W związku z tym każdy profesor jest zobowiązany do prowadzenia wykładów przez dwie godziny dziennie — z wyjątkiem ferii — nie jak dotychczas trzy godziny tygodniowo. Profesorowie winni trzymać się podczas wykładów nie swoich „scriptów”, lecz przepisanych podręczników akademickich.
4. Wakacje mają trwać tylko 6 tygodni od 16 VII do 13 VIII.
5. Za porządek prowadzonych zajęć jest odpowiedzialny rektor akademii. W tym celu winien on z każdym z profesorów przed rozpoczęciem wakacji (15 VII) na wszystkich wydziałach ustalić plan zajęć. Ten plan ujęty w 1—2 artykuły powinien być przedstawiony Gubernium. Gubernium zobowiązywało także rektora do informacji na początku roku akademickiego o rozpoczęciu zajęć przez profesorów. Rektor winien również powiadomić Gubernium o wakansie jakiejś katedry, celem przedsięwzięcia odpowiednich kroków²⁶

Na ponowne przedstawienia Akademii Gubernium odpowiedziało w lipcu 1803 r., że wszelkie argumenty dotyczące skrócenia ferii i dawania lekcji dwa razy na dzień oraz przeciw obowiązkowi wykładania profesorów mających prawo do emerytury „będą uważane tylko za dowody uporów i ich małego przywiązania”²⁷

Decydującej reformy dokonał rząd austriacki w roku akademickim 1803/4 przez likwidowanie dotychczasowego systemu kolegiów i zamianę ich na obowiązujący w całej Austrii podział na wydziały²⁸. Zamieniono wtedy Kolegium Moralne ze Szkołami: Teologiczną, Prawa i Literatury i Kolegium Fizyczne ze Szkołami Matematyczną, Fizyczną i Lekarską na cztery wydziały: Teologiczny, Prawa, Lekarski (Dyrektoriat) i Filozoficzny. Zniesiono także związek ze szkolnictwem niższych szczebli. Ograniczono również dotychczasową autonomię, przystosowując Szkołę Główną Krakowską do zasad organizacyjnych Uniwersytetu Lwowskiego. Odtąd na czele każdego fakultetu miał stać mianowany przez rząd dyrektor, któremu podlegał dziekan. Zachowano jednak dawną Radę Szkoły Głównej, do której wchodziła — jak dawniej —

²⁶ AUJ S I 18, s. 109—111.

²⁷ AUJ S I 18, s. 125.

²⁸ Dnia 23 V 1803 Gubernium poleciło rektorowi Szkoły Głównej Krakowskiej przeprowadzić jeszcze przed rozpoczęciem wakacji rozmowy z profesorami każdego wydziału w sprawie podziału godzin w nadchodzącym roku akademickim (AUJ S I 18, s. 111); por. W. C z e r m a k, *Uniwersytet Jagielloński w czterech ostatnich wiekach*, Kraków 1900, s. 73—74.

wszyscy profesorowie, nawet emeryci. Pozostawiono także prokuratorię oraz zwierzchnictwo nad całym szkolnictwem średnim²⁹ Protest kolegium profesorskiego przeciw tym zarządzeniom nie odniósł najmniejszego skutku.

Jeśli chodzi o organizację studiów teologicznych, to jeszcze 23 XII 1803 r. Rektor Seminarium Diecezjalnego powiadał Gubernium za pośrednictwem Konsystorza Krakowskiego, że nie ma w seminarium zajęć z hermeneutyki Nowego Testamentu, teologii moralnej i prawa kanonicznego. Inni profesorowie prowadzili wykłady raz na dzień. W związku z tym Gubernium zwróciło się do władz Szkoły Głównej, aby jak najsurowiej pociągnięto profesorów do odpowiedzialności za niewypełnianie swoich obowiązków. Pozostawiono natomiast do ustalenia między władzą uniwersytecką a seminarium sprawę wykładów z prawa kanonicznego, czy alumni będą chodzić na te wykłady na uniwersytet, czy studenci do seminarium³⁰ Pod koniec roku przekazano wiadomość o uchyleniu odpłatności za dodatkowe godziny wykładowe w seminarium, gdyż według oceny Gubernium przeniesienie wykładów do seminarium nie podwajało zajęć profesorów. Cofnięto także remunerację za fiakra z powodu małej odległości między uniwersyte-tem a seminarium. Jeszcze raz polecono władzom uczelni wezwać wszystkich profesorów do dopełnienia obowiązków podjęcia wykładów, z zagrożeniem sankcjami karnymi wobec opornych³¹ Widocznie ingerencja władz była skuteczna, bo 24 IV 1804 r. Szkoła Główna powiadomiła władze rządowe, że wykłady teologii są dawane w seminarium zgodnie z zarządzeniem Gubernium z 1801r.³² Wszystkie te zmiany studiów teologicznych w analizowanym okresie ilustruje tabela 1.

W 1804 r., w ostatnim roku przed połączeniem uniwersytetu krakowskiego z lwowskim, rektorem był ks. Stanisław Minocki, pełniący tę funkcję bezpłatnie, a po jego śmierci 11 VI 1805 rektorem został Jakub Kraus. Funkcje dziekanów spełniali: na Wydziale Teologicznym ks. Andrzej Zeisel, prawa — Jakub Kraus, medycznym — Jan Racht. Stanowisko dziekana na Wydziale Filozoficznym było wolne. Na Wydziale Teologicznym pracowali:

Pismo św.	— ks. Florian Kudrewicz, substytut
Historia Kościoła	— ks. Dominik Markiewicz, substytut
Teologia dogmatyczna	— ks. Tomasz Matulski, substytut
Teologia moralna	— ks. Michał Charłampowicz, substytut
Teologia pastoralna	— ks. Andrzej Zeisl, profesor
Katedra nauki religii	— ks. Teodor Michel ³³

²⁹ Por. W. Tokarz, s. 117.

³⁰ AUJ S I 18, s. 158.

³¹ AUJ S I 18, s. 158.

³² AUJ S I 21, s. 13.

³³ Por. Wł. Seredyński, *Zapiski i dokumenta do dziejów instrukcji publicznej w Polsce*, Kraków 1878, s. 252.

Tabela 1. Studia teologiczne w Szkole Głównej Koronnej w latach 1780/1—1804/5

Przedmiot wykładu	Wykładowca	Lata	Podręczniki	Język wykładowy	Ilość godzin w tygodniu
Historia Kościoła	ks. Józef Bogucicki — profesor	1780/1—1797/8	K. Boromeusz oraz różne podr.	j. łac.	3
	vacat 1797/8 ks. Dominik Markiewicz — substytut	— 1798/9—1804/8	— M. Dannenmayer	— j. łac.	— 3—5
Pismo Święte	ks. Krzysztof Idatte — profesor	1780/1—1781/2	*	j. łac.	3
	ks. Wincenty Smaczniński — profesor	1782/3—1801/2	A. Calmet	j. łac.	3
	ks. Florian Kudrewicz — substytut	1802/3—1804/5	P. Mayer	j. łac.	5
Teologia dogmatyczna	ks. Józef Szabel — profesor	1780/1—1789/0	*	j. łac.	3
	ks. Józef Muszyński — profesor	1790/1—1792/3	*	j. łac.	3
	vacat 1793/4—1797 ks. Andrzej Cyankiewicz — substytut	— 1797/8—1802/3	— E. Klüpfel	— j. łac.	— 3—5
	vacat 1803 ks. Tomasz Matulski — substytut	— 1804/5	— E. Klüpfel	— j. łac.	— 5
Teologia moralna	ks. Franciszek Kolendowicz — profesor	1780/1—1797/8	J. Antoine	j. łac.	3
	ks. Franciszek Zglenicki — substytut	1797/8—1803/4	J. Antoine	j. łac.	3
	ks. Michał Charłampowicz — substytut	1804/5	W. Schanza	j. łac.	5
Teologia pastoralna	ks. Andrzej Zeisl — profesor prowizoryczny	1802/3—1804/5	Fr. Gifschütz	j. pol.	5
Katedra nauki religii od 1804/5 r.	ks. Teodor Michel — substytut	1804/5	M. I. Schmidt	j. pol.	5

Objasnienia: * brak danych źródłowych,
— zjawisko nie występuje.

„REGULACJA” SZKOŁY GŁÓWNEJ KRAKOWSKIEJ W 1805 R.

W oparciu o projekt specjalnej komisji z dnia 25 lutego 1803 r. cesarz Franciszek II, dekretem z 13 maja tegoż roku, zatwierdził połączenie Galicji Wschodniej z Zachodnią z dniem 1 listopada 1803 r. i likwidację Gubernium krakowskiego. Połączeniu i przeniesieniu do Lwowa podlegało większość urzędów. W Krakowie miały pozostać tylko niektóre, jak urząd tabaczný, lub częściowo (dyrekcja policji)³⁴ Likwidacja Galicji Zachodniej (zwanej odtąd Galicją Młodszą lub Nową) zakończyła okres odrębności administracyjnej tych terenów. Decyzja fuzji obu Galicji niosła ze sobą ważne następstwa dla obu uniwersytetów, gdyż cesarz Franciszek II 20 X 1803 r. podjął decyzję likwidacji Uniwersytetu Lwowskiego ze względów oszczędnościowych i pozostawienia tylko Uniwersytetu Krakowskiego, gdzie miała przejść większość profesorów ze zlikwidowanego uniwersytetu.

W 1805 r. nadeszła zapowiadzana „regulacja” Normę prawną stanowił dekret z 8 X 1804 r.: *Regulierung der Krakauer Universität und Errichtung eines Lycäeum zu Lemberg*³⁵ Głównym postanowieniem tego zarządzenia było przyłączenie do Szkoły Głównej Krakowskiej Uniwersytetu Lwowskiego, co było równoznaczne z likwidacją tego ostatniego³⁶ W realizacji tej decyzji najwyższym postanowieniem z dnia 9 VIII 1805 r. przeniesiono Uniwersytet Lwowski do Krakowa i połączono go w jeden organizm z Krakowską Szkołą Główną. We Lwowie pozostało tylko liceum z dwuletnimi kursami filozofii, teologii, studium prawa i chirurgii, mającymi charakter praktyczny. Do Krakowa przeniesiono część profesorów lwowskich i zbiory uniwersyteckie³⁷ Wszechnicy krakowskiej nadano charakter, organizację i plan naukowy obowiązujący w cesarstwie austriackim. Językiem wykładowym miał być odtąd albo język niemiecki lub łaciński. Po zamianie Kolegium Moralnego i Kolegium Fizycznego na cztery wydziały zniesiono niektóre katedry (np. mechaniki), ale także utworzono kilka nowych. Wydział Teologiczny miał 5 katedr, podobnie jak i Wydział Prawa. W roku akademickim 1806/7 przybyły na Wydziale Teologicznym jeszcze dwie katedry przez podział katedry Pisma św. na Stary Testament z językami orientalnymi (hebrajski, chaldejski, syryjski, arabski) i Nowy Testament wraz z hermeneutyką i językiem greckim. Ponadto dodano jeszcze pedagogikę do teologii pastoralnej³⁸

³⁴ T. M e n c e l, s. 307.

³⁵ Por. W. B a c z k o w s k a, *Die Umgestalt der Universitätsorganisation in Krakau/Kraków unter der österreichischen Herrschaft an der wende vom 18. zum 19. Jahrhundert und ihr Einfluß auf die Universitätskanzlei*, [w:] *Archivpraxis und Historische Forschung. Mitteleuropäische Universitäts und Hochschularchive. Geschichte, Bestände, Probleme und Forschungsmöglichkeiten*, Wien 1992, s. 221.

³⁶ Uniwersytet Lwowski tzw. Józefiński został otwarty 16 XI 1784 r. Jego twórcą był cesarz Józef II, który postanowił mieć w Austrii trzy wielkie uniwersytety: w Wiedniu, Pradze i Lwowie.

³⁷ Por. K. B a r t o s z e w i c z, *Dzieje Galicji, jej stan przed wojną i „wyodrębnienie”*, Kraków 1917, s. 28.

³⁸ Por. I. D. S i e n i u c, s. 50—51.

Wraz z przybyłymi lwowskimi profesorami przyszedł do Krakowa wzorce i urządzenia całkowicie austriackie³⁹ Radę Szkoły Głównej zastąpił Senat Akademicki. W jej skład, oprócz rektora, z zasady Niemca, dziekanów i delegatów wydziałów, wchodziłi tzw. dyrektorowie wydziałów. Rektor, stojący na czele Szkoły Głównej Krakowskiej, był wybierany na rok przez zgromadzenie generalne spośród profesorów wydziału, na który wypadła kolej, począwszy od Wydziału Teologicznego. Jego zasadniczym zadaniem była koordynacja działalności wszystkich wydziałów i nadzór nad edukacją. Na czele wydziału stał dziekan, wybierany na rok spośród ich grona. Był on reprezentantem wydziału w Senacie Akademickim, zwoływał radę wydziału, przewodniczył przy egzaminach na stopnie akademickie. Po roku mógł być ponownie wybrany. Oprócz dziekana każdy wydział miał jeszcze dyrektora, mianowanego przez rząd spośród profesorów lub znakomitych urzędników krajowych. Był to komisarz rządowy, który miał czuwać nad wykonaniem zarządzeń władzy państwowej. Dyrektor także był członkiem Senatu Akademickiego. Był obecny przy egzaminach półrocznych studentów, jak również przy egzaminach na stopnie akademickie, ale bez prawa głosu. Do jego obowiązków należało także sporządzenie rocznego sprawozdania dla gubernium o postępowaniu i działalności profesorów, jak również o zdadności i pilności uczniów. Dyrektorzy byli zapraszani na ogólne posiedzenia profesorskie, profesorów aktualnie pracujących i emerytowanych, ale bez prawa głosu. Podobnie bez prawa głosu uczestniczyli w wyborach rektora⁴⁰ Urząd prokuratora zamieniono na urząd syndyka, którym był — podobnie jak i archiwistą — Niemiec. Zwierzchność Szkoły Głównej ograniczono tylko do samego Krakowa⁴¹ Nad działalnością uniwersytetu czuwało Gubernium Galicji we Lwowie, a od 1808 r. zwierzchni nadzór miała Nadworna Komisja Studiów w Wiedniu⁴²

Dużo dawnych profesorów ustąpiło. O nowych było trudno, bo nikt się nie zgłosił. Dnia 2 VIII 1805 r. władze austriackie zamianowały dyrektorem Wydziału Teologicznego Jana Nepomucena Franciszka Hofmanna, prepozyta katedry lwowskiej i wikariusza generalnego archidiecezji lwowskiej, co zaakceptował cały Wydział Teologiczny. Przy tej okazji został scholastykiem katedry krakowskiej i infułatem kościoła Mariackiego. Niebawem został równieżrektorem krakowskiej wszechnicy, ale krótko piastował to stanowisko, bo w latach 1805—1806, poczem wrócił do Lwowa⁴³ Obsadzanie katedr zlecono nowemu dyrektorowi, a zarazem inspektorowi szkół normalnych J. N. Hofmannowi. Jego starania dały pozytywne rezultaty, bo liczba katedr

³⁹ Por. M. Patkaniowski, s. 108.

⁴⁰ BJ rkps 5236.

⁴¹ Por. W Tokarz, t. 2, s. 117—118.

⁴² T. Mencil, s. 411.

⁴³ Por. C. Major, *Działalność oświatowa Jana Nepomucena Franciszka Hofmanna w Galicji [1778—1791]*, [w:] *Studia z dziejów oświaty i kultury umysłowej w Polsce XVIII—XX wieku*, Wrocław 1977, s. 99.

na wszystkich wydziałach stale się powiększała. Wolne katedry zajęli profesorowie Niemcy, przeważnie przybyli ze Lwowa. Odtąd niemiecki żywioł miał przewagę na wszystkich wydziałach, z wyjątkiem prawa. W wyniku tych zmian uczelnia krakowska stała się prowincjonalnym uniwersytetem austriackim, zależnym od Gubernium we Lwowie i Nadwornej Komisji Studiów w Wiedniu, ulegającym szybkiej germanizacji⁴⁴ Niektórzy profesorowie niemieccy byli dobrymi specjalistami (J. N. Rust chirurg, B. Hacquet profesor mineralogii, J. Littrov matematyk i astronom), ale nie znali języka polskiego. Byli obcy dla otoczenia i niechętnie akceptowani przez środowisko uniwersyteckie i miejskie⁴⁵ Toteż ogólny poziom Akademii obniżył się w stosunku do czasów Kołłątaja i J. Śniadeckiego⁴⁶ Tym bardziej że większość katedr obsadzono profesorami zastępcami, nie posiadającymi dostatecznego przygotowania i wykładającymi po niemiecku; tylko parę podrzędnych wykładów prowadzono nadal w języku polskim. Poza tym sprowadzeni do Krakowa profesory nie dbali o podniesienie poziomu nauki, traktując swą pracę w tym mieście jako wstęp do kariery naukowej na innych uniwersytetach, a szczególnie wiedeńskim.

W związku z regulacją uniwersytetu w 1805 r. powstała kwestia: jaki wpływ na naukę w uniwersytecie należy pozostawić biskupowi krakowskiemu, który za polskich czasów był kanclerzem, protektorem i konserwatorem uczelni. Na to pytanie przyszła odpowiedź z Wiednia, że arcybiskup w Wiedniu, jako kanclerz, ma prawo:

- być obecnym na posiedzeniach uniwersyteckich i zajmuje miejsce po rektorze;
- uczestniczyć przy promocjach doktorskich wszystkich wydziałów;
- odbierać wyznanie wiary od nowokreowanego doktora teologii;
- celebrować uroczyste nabożeństwo na rozpoczęcie i zakończenie roku akademickiego.

Biskup krakowski A. Gawroński po otrzymaniu ze Lwowa dekretu, że jego działalność jako kanclerza Szkoły Głównej musi się ściśle trzymać granic uprawnień arcybiskupa wiedeńskiego⁴⁷, odpowiedział 9 maja 1806 r., że czuje się zmuszony do rezygnacji z urzędu kanclerza, bo pozostały mu tylko te czynności, które dawniej spełniał podkanclerz, mianowany przez biskupa. Kancelaria Nadworna przedstawiła cesarzowi wniosek biskupa krakowskiego, jako rezygnację z funkcji kanclerza i cesarz uczynił na marginesie wła-

⁴⁴ Por. K. M r o z o w s k a, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach od 1795—1850*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1765—1850*, t. 2, Kraków 1964, s. 61—100; R. D u t k o w a, *Szkolnictwo Krakowa w czasach Księstwa Warszawskiego*, [w:] *Kraków w czasach Księstwa Warszawskiego*, Kraków 1989, s. 44.

⁴⁵ Por. K. M r o z o w s k a, *Sebastian Girtler (1767—1833). Życie i działalność w Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków 1962, s. 49.

⁴⁶ J. S o ł t y k o w i c z, *O stanie Akademii Krakowskiej od założenia jej w r. 1347, aż do teraźniejszego czasu*, Kraków 1810, s. 90.

⁴⁷ AUJ D VII 26.

snoręczny dopisek, że rezygnację przyjmuje. Dnia 14 VI 1806 r. Gubernium Galicyjskie powiadomiło biskupa krakowskiego, że cesarz „raczył przyjąć rezygnację”⁴⁸

Nowe urządzenie Szkoły Głównej Krakowskiej ustalało na Wydziale Teologicznym podział materiału wykładowego na cztery lata. Na roku I wykładano przez oba semestry historię Kościoła oraz hermeneutykę Pisma św. Starego Testamentu wraz z językami wschodnimi. Na II roku prowadzono wykłady z hermeneutyki Nowego Testamentu wraz z językiem greckim i prawo kościelne publiczne. Na rok III ustalono wykłady z teologii dogmatycznej i moralnej. Studenci roku IV mieli zajęcia z teologii pastoralnej, pedagogiki, prawa kościelnego prywatnego i katechetyki praktycznej⁴⁹ Wykłady z prawa kościelnego odbywały się na Wydziale Prawa dla studentów Wydziału Teologicznego wraz ze studentami prawa⁵⁰ Zatem na Wydziale Teologicznym było 7 profesorów.

Promocja na katedrę Szkoły Głównej Krakowskiej dokonywała się drogą konkursu, ogłaszanego przez Gubernium. Kwalifikacje przedłożone przez kandydatów były z kolei przesyłane do wydziału do oceny. Jeśli opinia wydziału była pozytywna, kandydat otrzymywał dekret na profesora prowizorycznego, a uczelnia dostawała uwiadomienie o nominacji. Po dwóch latach prowadzenia zajęć dydaktycznych przez profesora „prowizorycznego”, jeśli opinia była o nim pozytywna, mógł on otrzymać od Gubernium patent na profesora zwyczajnego, publicznego. Jeśli Szkoła Główna odczuwała brak obsady, mogła sobie dobrać wykładowców spośród profesorów wysłużonych⁵¹

BENEDYKTYNI Z WIBLINGEN NA WYDZIALE TEOLOGICZNYM W LATACH 1806—1809

Regulacja wszechnicy krakowskiej w 1805 r. zbiegła się z inną rzeczywistością. Po pokoju w Luneville przestało istnieć przeszło tysiącletnie imperium rzymskie narodu niemieckiego. Reichsdeputationsabschluss 25 lutego 1803 r. „sekularyzował księstwa duchownych elektorów, kilkanaście biskupstw i wielką liczbę opactw” W ten sposób „ulżono finansom” wyczerpanym przez wojny księstw niemieckich. Do skasowanych opactw zaliczono także benedyktyńskie opactwo Wiblingen koło Ulm w Szwabii. Niektórzy benedyktyni tego opactwa przyjmowali posady profesorów w seminarium duchownym w Salzburgu i w gimnazjum w Ehingen. Celem zapobieżenia rozwiązaniu konwentu, opat Ulryk Keck wysłał w lipcu 1805 r. dwóch mnichów do cesarza Franciszka II z prośbą o wyznaczenie pustego klasztoru dla skasowanego konwentu. Misja benedyktynów z Wiblingen trafiła na dobrą chwilę, bo

⁴⁸ Wł. Chotkowski, s. 33; I. D. Sieniuc, s. 50.

⁴⁹ AUJ WT I 4; S I 422.

⁵⁰ BJ rkps 5236.

⁵¹ AUJ WT I 4.

Tabela 2. Studia teologiczne w Głównej Szkole Krakowskiej w latach 1805/6—1808/9

Przedmiot wykładu	Wykładowca	Lata	Podręczniki	Język	Ilość godzin w tygodniu
Rok I					
Historia Kościoła	ks. Dominik Markiewicz — substytut	1805/6	M. Dannenmayer	j. łac.	5
	O. Jerzy Ziegler OSB — substytut	1806/7	M. Dannenmayer	j. łac.	5
	O. Pius Rieger OSB — profesor	1807/8—1808/9	M. Dannenmayer	j. łac.	9
Pismo Święte Starego Testamentu i języki wschodnie	vacat	1805/6	—	—	—
	O. Marcin Altengger — profesor	1806/7—1808/9	M. J. Jahn i własne materiały	j. łac.	9
Rok II					
Pismo Święte Nowego Testamentu i język grecki	ks. Florian Kudrewicz — substytut	1805/6—1806/7	P. Mayer	j. łac.	5
	O. Roman Zaengerle OSB — profesor	1807/8—1808/9	materiały własne	j. łac.	9
	O. Józef Orsler OSB — profesor	1806/7—1808/9	J. J. N. Pehem	j. łac.	6
Rok III					
Teologia dogmatyczna i polemiczna	ks. Tomasz Matulski — substytut	1805/6	W. Schanza	j. łac.	5
	O. Jerzy Ziegler OSB — profesor	1806/7—1808/9	E. Klüpfel	j. łac.	12
Teologia moralna	ks. Michał Charłampowicz — substytut	1805/6	E. Klüpfel	j. łac.	6
	O. Udalryk Meisterle OSB — profesor	1806/7	Fr. Pollaczek	j. łac.	12
	O. Hermol Reismüller OSB — profesor	1807/8—1808/9	materiały własne	j. łac.	5
Rok IV					
Teologia pastoralna i katechetyka	ks. Dominik Markiewicz — profesor	1805/6—1808/9	Fr. Giftschütz	j. pol.	9
Prawo kanoniczne prywatne	O. Józef Orsler OSB — profesor	1806/7—1808/9	J. J. N. Pehem	j. łac.	4
Pedagogika praktyczna	O. Kazimierz Wohlfeil OSB — substytut nadzwyczajny	1807/8—1808/9	materiały własne	j. niem.	6

Objaśnienia: — zjawisko nie występuje.

Podstawa: BJ rkps 5360, t. 1; *Ordo praelectionum publicum in Universitate Cracoviensi 1808—1809*, BJ 5446; Wł. Seredyński, *Zapiski i dokumenta do dziejów instrukcji publicznej w Polsce*, Kraków 1878, s. 100.

zbiegła się z reorganizacją wydziału teologicznego Szkoły Głównej Krakowskiej i akcją germanizacyjną, jakiej ta uczelnia została poddana. Petycja opata U. Kecka znalazła ponadto poplecznika w osobie radcy dworu ks. J. N. Dankesreithera, który poddał myśl, by skasowany konwent przenieść do Krakowa i jego członkami obsadzić katedry teologiczne na Uniwersytecie Krakowskim. Dla zbadania sytuacji przybyli do Krakowa ks. J. N. Dankesreither z dwoma benedyktynami niemieckimi: o. Leonardem Gantherem i o. Wiktorem Locherem. Ponieważ obaj delegaci z Wiblingen przekonali się, że w Krakowie konwent nie znajdzie pomieszczenia, zwrócono oczy na Tyniec. Wskutek sprawozdania ks. J. N. Dankesreithera wyszedł rozkaz cesarski 17 września 1806 r., nakazujący przeniesienie konwentu benedyktyńskiego z Wiblingen do Tyńca i ustanowił tamtejszym opatem U. Kecka z władzą dobierania sobie współpracowników⁵²

Po przybyciu ks. J. N. Dankesreithera do Krakowa, pierwszym jego zadaniem było zwolnienie profesorów Polaków. Jednakże z obsadzeniem katedr była pewna trudność, gdyż niektórzy benedyktyni objęli już posady w innych miejscach i nie mogli się od razu zwolnić. Wszystkiemu zaradził ks. radca. Dla ośmiu benedyktynów urządził mieszkanie w Collegium Minus. Trzech z nich mianował: O. Wiktora Lochera — profesorem tzw. Religions-Wissenschaft, O. Kolumbana Deigle — katechetą w gimnazjum, O. Henryka Enderle — profesorem gramatyki. W dniu 5 listopada po odprawieniu mszy św. o Duchu Świętym wezwał rektora, Senat Akademicki, dyrektorów, dziekanów i wszystkich profesorów do przyjęcia do swego grona benedyktynów austriackich, przybywających do Krakowa z woli cesarza. Został dla nich przygotowany już klasztor w Tyńcu i obejmą funkcję profesorów i wychowawców młodzieży uniwersyteckiej i gimnazjalnej⁵³ Ponieważ radca dworu cesarskiego nie mógł się doczekać w Krakowie na przybycie pozostałych benedyktynów, przygotował dla nich nominację i polecił tymczasowemu dyrektorowi, a zarazem dziekanowi wydziału teologicznego ks. D. Markiewiczowi wprowadzić w urząd nowoprzybyłych profesorów. Dzięki działalności ks. radcy J. N. Dankesreithera władze austriackie obsadziły prawie cały Wydział Teologiczny benedyktynami niemieckimi z Wiblingen. Ponadto z woli władz rządowych każdorazowy opat benedyktyński miał być dyrektorem Wydziału Teologicznego. Był to jedyny wydział, który udało się władzy austriackiej prawie w całości zgermanizować.

Na sesji Rady Wydziału Teologicznego 24 listopada 1806 r. zwołanej przez ks. D. Markiewicza, dyrektora i dziekana wydziału, powitano nowych członków tego wydziału: G. Zieglera, U. Meisterle i M. Altegera. Przeczytano

⁵² Urząd cyrkułu myślenickiego przesłał 27 IX 1806 r. benedyktynom tynieckim dekret cesarski z 17 IX tegoż roku nr 10717/2843. Konwent tyniecki miał do wyboru, albo poddać się pod rządę nowego opata ze ścisłym zachowaniem dyscypliny klasztornej, albo przenieść się do innego klasztoru galicyjskiego reguły benedyktyńskiej. Klasztor tyniecki miał być odtąd wspólną własnością obu konwentów; Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Benedyktyni niemieccy; Archiwum Diecezjalne Tarnów, Akta benedyktynów, s. 221.

⁵³ Archiwum Diecezjalne, Tarnów, Akta benedyktynów nr 198.

także pismo komisarza-delegata cesarskiego ks. J. N. Dankesreithera, wydane w Krakowie 5 XI 1806 r. Rada przyjęła bez zmian nową instrukcję o obowiązkach rektora, dyrektorów wydziałów, dziekanów, profesorów i wybrała jednogłośnie dziekanem wydziału ks. D. Markiewicza⁵⁴ Pierwsi przybysze niemieccy stanowiska na Wydziale Teologicznym objęli już w roku akademickim 1806/7. G. Ziegler, zarazem senior wydziału, wykładał teologię dogmatyczną, U. Meisterle teologię moralną i M. Alteger Pismo Św. W roku następnym przybyli i jeszcze R. Zaengerle, profesor Pisma Św. Nowego Testamentu i języka greckiego, P. Rieger — profesor historii Kościoła. Jedynie teologię pastoralną wykładał Polak, ks. Dominik Markiewicz, który był zarazem wicedyrektorem wydziału. Mimo że benedyktyni niemieccy reprezentowali wysoki poziom naukowy, ich działalność oceniono na ogół ujemnie w aktach uniwersyteckich, gdyż wystąpili w charakterze narzędzia zaburcy⁵⁵

Na Wydziale Teologicznym przybyło katedr, gdyż katedrę Pisma św. podzielono na Stary i Nowy Testament, przy jednoczesnym rozszerzeniu zakresu materiału wykładowego. Do hermeneutyki Starego Testamentu dołożono jeszcze zajęcia z języków wschodnich. Podobnie program wykładów z hermeneutyki Nowego Testamentu poszerzono o język grecki. Na Wydział przeniesiono także wykłady z prawa kanonicznego publicznego i prywatnego prowadzone przez profesora J. Orslera. Obok teologii pastoralnej, utworzonej jeszcze przez rząd austriacki w 1804 r. doszły jeszcze zajęcia z pedagogiki praktycznej, prowadzone przez suplenta nadzwyczajnego O. K. Wohlfeila. Przybysze z Bawarii mieli ułatwione zadanie, gdyż wykłady odbywały się w zasadzie po łacinie. Jedynie teologię pastoralną ks. D. Markiewicz wykładał po polsku oraz O. K. Wohlfeil prowadził po niemiecku wykłady z pedagogiki i katechezy. Wykładowcy posługiwali się przyjętymi w cesarstwie austriackim podręcznikami.⁵⁶

Na I i II roku zajęcia odbywały się w zasadzie cztery razy w tygodniu (poniedziałek, środa, piątek i sobota) od godziny 8 do 11 przed południem oraz od 14 do 16 po południu. Tylko wykłady z prawa publicznego II roku I. Orslera odbywały się codziennie. Warto podkreślić, że nie łączono godzin wykładowych, a profesor przychodził na jedną godzinę wykładową przed południem i kontynuował zajęcia podczas drugiej godziny po południu. Na III roku studenci mieli zajęcia w zasadzie po dwie godziny codziennie przed i dwie godziny po południu. Najmniej byli obciążeni zajęciami alumni IV roku. Jedynie wykłady z katechetyki praktycznej odbywały się cztery razy w tygodniu (poniedziałek, środa, piątek i sobota) od godziny 3 do 4 po południu.

⁵⁴ AUJ WT I 2; DE VII 26.

⁵⁵ Por. M. K a n i o r, *Końcowe dzieje Polskiej Kongregacji Benedyktynskiej św. Krzyża (1772—1864)*, „*Analecta Cracoviensia*” 14:1982 s. 568.

⁵⁶ Gubernium powiadomiło 3 XI 1801 r. Szkołę Główną Krakowską o zakazie posługiwania się podręcznikiem A. K. Reybergera do wykładów teologii moralnej. Natomiast polecano podręcznik W. S c h a n z a: *Theologia moralis*, lub F M a n k e r a (AUJ S I 16).

W KIERUNKU DRUGIEJ REFORMY HUGONA KOŁŁATAJA

Stan wszechnicy krakowskiej, jaki zaistniał w wyniku „regulacji” przez połączenie uniwersytetów krakowskiego i lwowskiego w 1805 r., nie trwał długo. Po zwycięstwie Napoleona pod Wagram i szczęśliwym manewrze księcia J. Poniatowskiego w głąb Galicji, podpisany 14 października 1809 r. traktat pokojowy z Austrią w Schönbrunnie przyłączył Kraków wraz z z Podgórzem oraz byłą Nową Galicję do Księstwa Warszawskiego. Dla Krakowa i Szkoły Głównej Krakowskiej, było to wydarzenie wielkiej wagi. Samo miasto było w ruinie. Od czasów spalenia przedmieść w 1768 r. podczas konfederacji barskiej nie mogło się podnieść z gruzów, bo nie miało od rządu opieki ani wsparcia. Od 1773 r. Kraków stał się miastem przygranicznym, z którego wyemigrowali poważniejsi kupcy i rzemieślnicy. Do dalszego ekonomicznego wyniszczenia ludności przyczyniły się kilkakrotne przemarsze wojsk rosyjskich, pruskich, austriackich, narodowych, które trzeba było żywić. Władzom Księstwa Warszawskiego musiało miasto wypłacić 2 083 653 zł pol. Na wypłacenie tej sumy miasto musiało zaciągnąć dług w wysokości 738 738 zł pol. Po przyłączeniu Galicji do Księstwa Warszawskiego pozycja Krakowa była niekorzystna. Warszawa stawała się coraz bardziej centrum, ogniskującym wszelką inicjatywę polityków, mężów stanu, przedstawiciele Napoleona itd. W tym układzie Kraków nie był niczym więcej, jak jednym z miast departamentowych, siedzibą prefekta⁵⁷

Poważne zadania i trudności stanęły teraz przed gronem profesorskim Szkoły Głównej Krakowskiej, zarówno z powodu ciężkiej sytuacji miasta, jak również z powodu nieprzychylnego stanowiska niektórych członków rządu. Uniwersytet wydobył się wprawdzie spod biurokracji austriackiej i stał się znów polską uczelnią, ale przeszedł on wielorakie zmiany od czasów reformy przez Komisję Edukacji Narodowej. Rząd austriacki odsunął wielu polskich nauczycieli od katedr i na ich miejsce przeniósł nauczycieli niemieckich. Jeśli wierzyć H. Kołłątajowi, wypadki polityczne przeszkodziły likwidacji wszechnicy krakowskiej i przeniesieniu uniwersytetu do Wiednia⁵⁸ Grono profesorskie było już bardzo zgermanizowane. Po uporządkowaniu spraw organizacyjnych i ekonomicznych uczelni należało przede wszystkim zatroszczyć się o nowe siły naukowe.

Pierwsze poczynania w krakowskim środowisku akademickim, podjęte przy poparciu Rządu Centralnego w Lublinie, głównie przez profesorów przeniesionych na emeryturę przez rząd austriacki, miały na celu spontaniczne niejako przywrócenie zasad organizacyjnych z czasów istnienia Komisji Edukacji Narodowej. Dla zaradzenia potrzebom nauki i zapobieżenia jej

⁵⁷ Por. M. Z g ó r n i a k, *Kraków a operacje wojenne Księstwa Warszawskiego*, [w:] *Kraków w czasach Księstwa Warszawskiego*, Kraków 1989, s. 24.

⁵⁸ „Upewniony jestem z dowodem, iż zapadł dekret, jak tu zowią Dworski Wiedeński, który w Krakowie uchylał zupełnie Uniwersytatem, zostawiał tylko Gimnazjum w ręku Benedyktynów i małą szkółkę dla Cyrulików. Dekret ten miał przyjść do skutku w 1810 r.” (List Kołłątaja do Śniadeckiego, Biblioteka PAN Kraków rkps 224, s. 35).

Tabela 3. Studia teologiczne w Seminarium Diecezjalnym na Stradomiu w roku 1810

Przedmiot wykładu	Wykładowca	Podręczniki	Język wykładowy	Ilość studentów
Historia Kościoła	ks. J. Kanty Krzyżanowski	Własny skrypt w oparciu o podręczniki: M. Dannenmayer, A. Natalis, Fleury	j. łac.	16
Hermeneutyka Starego Testamentu	ks. Wojciech Galiński	Własny skrypt w oparciu o podręczniki: Jahera, J. Lami, H. Frida	j. łac.	16
Hermeneutyka Nowego Testamentu	ks. Wojciech Galiński	Własny skrypt w oparciu o dzieła Erazma z Rotterdamu i Szymanowiewcha	j. łac.	15
Prawo kościelne publiczne	ks. Stanisław Pagaczewski	Własny skrypt w oparciu o podręcznik J. J. N. Pehem	j. łac.	15
Teologia dogmatyczna	ks. Józef Bielecki	Własny skrypt w oparciu o podręczniki: E. Klüpfela, Jordana i Gazonięgo	j. łac.	21
Teologia moralna	ks. Tymoteusz Raczyński	Materiały własne	j. łac.	21
Teologia pastoralna i katechetyka	ks. Dominik Markiewicz	Fr. Giftschütz	j. pol.	10
Prawo kanoniczne	ks. Stanisław Pagaczewski	Własny skrypt w oparciu o podręcznik J. J. N. Pehem	j. łac.	10

dalszym stratom ustanowiono Wydział Edukacyjny przy Urzędzie Administracyjnym powiatu krakowskiego. Początkowo jego kierownikiem został J. Przybylski, zasłużony profesor-emeryt Akademii Krakowskiej. Gdy zrezygnował z tego urzędu z powodu słabego zdrowia, dnia 4 VIII został mianowany radcą tego wydziału Antoni Stanicki, a w dwa dni później, 6 VIII 1809 r. powołano Komisję do Interesów Akademii. Komisja współpracowała z A. Horodyskim, komisarzem cywilno-wojskowym ks. J. Poniatowskiego i działała do końca 1 listopada 1809 r.⁵⁹

Rząd księstwa Warszawskiego podjął postanowienie, by utrzymać stan Szkoły Głównej z okresu rządu austriackiego. Chciano także zatrzymać wszystkich profesorów austriackich, duchownych i świeckich, ale większość z nich, mimo zaręczenia im pracy i opieki przez rząd, prosiło o zwolnienie ze swoich obowiązków i opuściło Kraków. W wielu przypadkach była to duża strata dla uczelni (wydział lekarski), gdyż przybysze reprezentowali wysoki poziom naukowy w swej dziedzinie⁶⁰ Dużo katedr pozostawało bez obsady.

W związku z poważnie zagrożonym bytem Szkoły Głównej Krakowskiej Książę Józef Poniatowski zdecydował się na ryzykowny krok: mianował w ciągu czternastu dni dziewiętnastu profesorów, których wybrał Horodyski. Byli to emeryci, lub — co gorsza — ludzie, którzy nie mogli się wykazać potrzebnymi kwalifikacjami. Wprawdzie Komisja do Spraw Edukacji ze Stadnickim na czele starała się zaradzić złym skutkom nauczania przez wykładowców nieprzygotowanych do podjętych obowiązków przez przysłanie kilku profesorów uczonych i zdolnych. Te nominacje nie rozwiązały jednak całkowicie problemu wolnych katedr. Brakowało bowiem jeszcze jedenastu profesorów do uprzedniej ich liczby. Miano się o nich starać w najbliższej przyszłości. Gazeta Krakowska zaczęła wkrótce ogłaszać konkursy na wakujące katedry. Starania te przyniosły owoce, bo już w r. 1809/10, jak to wykazują spisy profesorów, było 25 katedr całkowicie obsadzonych. Teologia miała pięciu profesorów z dyrektorem ks. W. Łańcuckim, infułatem kościoła mariackiego na czele. Prawo miało ich trzech, z emerytem ks. B. Garyckim, czuwającym nad całością fakultetu; Wydział Lekarski ośmiu, podległych A. Szastrowi. Nauki filozoficzne posiadały pięciu nauczających, pod dyrektorem F. Radwańskim. Ten skład ciała pedagogicznego zawdzięcza Szkoła Główna staraniom swej Rady, na którą nałożono obowiązek znalezienia nowych sił profesorskich⁶¹

Jeśli chodzi o Wydział Teologiczny Szkoły Głównej Krakowskiej, to zaistniał tu bardzo istotny problem z obsadzeniem katedr. Oprócz obsadzonej katedry teologii pastoralnej, inne katedry wakowały⁶² Rozproszony przez działania wojenne konwent benedyktyński z Wiblingen opuścił Kraków w listopadzie 1809 r. i przeniósł się do klasztoru bernardyńskiego w Kalwarii

⁵⁹ BJ 5236; por. K. M r o z o w s k a, *Sebastian Girtler...*, s. 54.

⁶⁰ Por. K. M r o z o w s k a, *Sebastian Girtel...*, s. 54—55.

⁶¹ Por. I. D. S i e n i u c, s. 53.

⁶² BJ rkps 5172, s. 332.

Zebrzydowskiej⁶³ Jako powód dyslokacji podano, że „doznawali od polskich braci szyderstw i grózb” Wielu szukało posady w krajach cesarstwa austriackiego. Opat Keck był zdecydowanie przeciwny osadzeniu na nowo swych braci w Galicji lub połączeniu ich z innym konwentem. Do cesarza wysłano prośbę o wsparcie, a nawet o rozwiązanie zgromadzenia i wyznaczenie każdemu zatrudnienia według zdolności. Ostatecznie cesarz wydał 6 XII 1810 r. dekret znoszący konwent benedyktynów szwabskich z Wiblingen⁶⁴ Konwent straciwszy „stabilitas loci” przestał faktycznie istnieć już wcześniej. Opat U. Keck został kanonikiem w Waradynie. Przeor G. Ziegler objął katedrę dogmatyki w seminarium duchownym w Linzu. Inni profesorem poszli w jego ślady⁶⁵

Na Wydziale Teologicznym w roku 1810 poza dyrektorem wydziału ks. W. Łańcuckim i dziekanem ks. Fl. Kudrewiczem, po wyjeździe benedyktynów niemieckich nie było żadnego profesora. W tej sytuacji wydział — po porozumieniu z księciem J. Poniatowskim — połączono ze studium domowym Seminarium Stradomskiego, gdzie wykładali prawie wyłącznie księża misjonarze. Dziekanem zamianowano rektora seminarium ks. J. Górnickiego. Przedstawiciele fakultetu teologicznego brali wprawdzie czynny udział w życiu i administracji uczelni oraz zasiadali w Dozorze Szkoły Głównej, ale Izba Edukacyjna traktowała teologię w łączności z seminarium duchownym, mimo dwukrotnej interwencji Dozoru.

Niedługo po wkroczeniu wojsk księcia Józefa Poniatowskiego do Krakowa przybył tu również H. Kołłątaj dla dopilnowania odnowy Akademii Krakowskiej po okresie okupacji austriackiej. Chciał także odegrać większą rolę tak w samym uniwersytecie, jak również w organizacji szkolnictwa i oświaty w Księstwie Warszawskim. Podjęte przez niego starania o odnowę Akademii noszą nazwę tzw. „drugiej reformy” Na polecenie A. Horodyskiego, referenta cywilno-wojskowego przy księciu Józefie Poniatowskim, H. Kołłątaj opracował *Urządzenie Szkoły Głównej Krakowskiej*. Zostało ono podpisane przez naczelnego wodza wojsk polskich ks. J. Poniatowskiego 2 grudnia 1809 r.⁶⁶ „Urządzenie” nawiązywało do organizacji tej uczelni z okresu Komisji Edukacji Narodowej w kwestiach, które nie uległy zmianie. Przyjęto także zasadę zachowania stanu Akademii z czasów austriackich. Przewidywało zatem Radę Szkoły Głównej, na wzór austriackiego Senatu Akademickiego⁶⁷ Pozostawiono instytucję tzw. dyrektorów wydziałów. W *Urządzeniu* zamianowano wszystkie władze uniwersyteckie: rektor, dyrektorowie wydziałów, dziekani. Nowy akt prawny dawał Szkole Głównej Krakowskiej zwierzchnic-

⁶³ W roku następnym władze uniwersyteckie miały problem ze zwrotem rzeczy, pozostawionych przez benedyktynów niemieckich, wobec braku dekretu cesarskiego, co jest ich własnością (AUJ D VII 26).

⁶⁴ Por. B. K u m o r, *Dzieje polityczno-geograficzne diecezji tarnowskiej*, Lublin 1958, s. 78 n.

⁶⁵ Por. Wł. C h o t k o w s k i, s. 64 i ns.

⁶⁶ Por. W T o k a r z, t. II, s. 115.

⁶⁷ Do tego gremium wchodził: rektor, dyrektorowie i dziekani czterech wydziałów, dyrektor gimnazjum i szkół początkowych, prokurator i sekretarz.

two nad szkolnictwem średnim i podstawowym, jak to było za czasów Komisji Edukacji Narodowej. Sama wszechnica podlegała bezpośrednio Rządowi Centralnemu⁶⁸

Uruchomienie Szkoły Głównej Krakowskiej według *Urządzenia* z 2 XII 1809 r. napotykało jednakże na poważne trudności personalne. W ciągu 15 lat rządów zaborczych zaszło tyle różnych wydarzeń w Galicji i Księstwie, że Szkoła Główna Krakowska popadła od razu w ostry konflikt z władzami centralnymi Księstwa Warszawskiego, szczególnie z Izbą Edukacyjną, a następnie z Dyrekcją Edukacji Narodowej w Warszawie. Niestety ten zatarg utrzymywał się przez cały czas istnienia księstwa. Groziło nawet przeniesienie uniwersytetu do Warszawy, czemu zapobiegł przez osobistą interwencję w Dreźnie H. Kołłątaj⁶⁹

THEOLOGICAL STUDIES IN THE CRACOW'S ALMA MATER (MAIN SCHOOL)
IN 1795—1809

S u m m a r y

The activities of the Theological School, which became the Faculty of Theology at the Cracow's Alma Mater in the academic year 1803/4, in the first period under the Austrian partition can be divided into three phases. In the first phase (1795—1800) the theological studies had the organization and program of the Kołłątaj reform of 1783. They were called the Theological School that was a part of Collegium Moralis. The teachers working in the school were nominated by the Commission of National Education. The next phase (1800—1804) is characterised by a gradual Austrian interference in the life and activity of Cracow's Alma Mater. Because of the dissolution of the Bishops' Castle Seminary and the Academic Seminary in 1801 and the removal of the alumni to the Diocesan Seminary in Stradom Street the Austrian authorities obliged the professors to teach also in the Diocesan Seminary. In the academic year. 1803/4 the Kołłątaj organization of university studies in Kraków was abolished and in place of Collegium Moralis and Collegium Physicum four departments were created: theology, law, medicine and philosophy. In the next phase (1805—1809) the Lvov University was moved to Kraków and attached to the Cracow's Alma Mater. The whole structure of studies was completely changed according to the model obligatory in the Austrian Empire. Due to the forceful German trend many Polish professors left the school and the vacant chairs were staffed with the Czech and Austrians. In the Faculty of Theology, besides one Chair of Pastoral Theology directed by a Pole, the remaining chairs were taken by the benedictines from the dissolved abbey in Wiblingen in Swabia.

⁶⁸ BJ rkps 5236.

⁶⁹ Por. W. Tokarz, t. 2 s. 100—187; I. D. Siemiuc, s. 70 nn.